

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

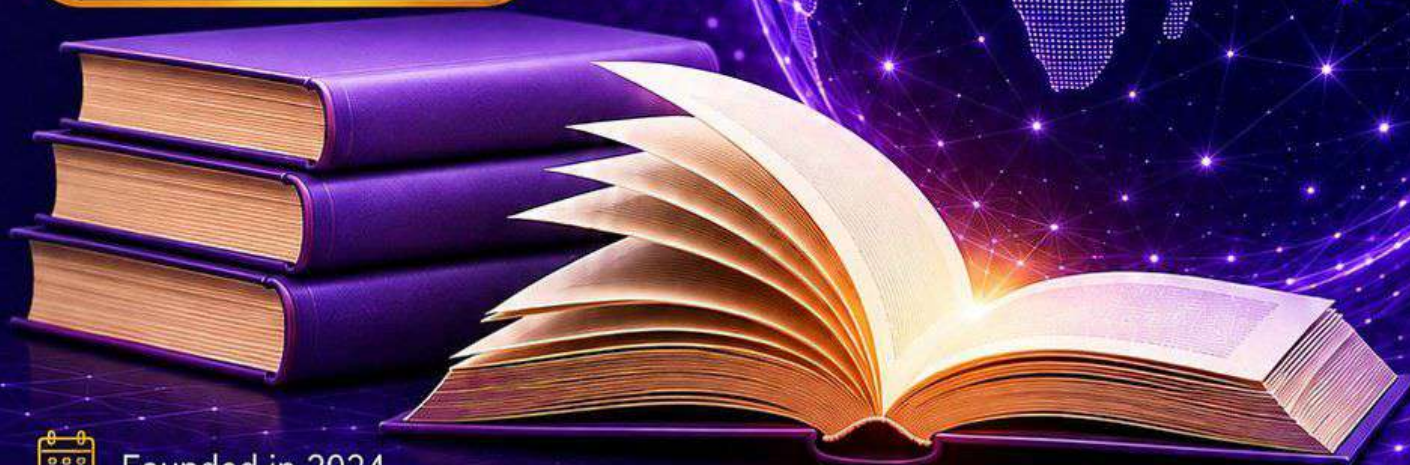
IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 8

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

AYOLLAR MIGRATSIYASINING OILAVIY MUNOSABATLARGA TA'SIRI: NAZARIY VA EMPIRIK TADQIQOTLAR TAHLILI

Sadullayeva Jamilaxon Ibodilla qizi

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti, o'qituvchi.

e-mail: j.sadullaeva1993@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9370-8498>

Annotatsiya.

Ushbu maqolada ayollar migratsiyasining oilaviy muhit va er-xotin munosabatlariga ijtimoiy-psixologik ta'sirini o'rgangan tadqiqotlar tahlili keltirilgan. Shuningdek, ayollarning mehnat qilish maqsadida migratsiya qilishi natijasida ortda qolgan farzandlarda yuzaga keladigan psixologik o'zgarishlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: migratsiya, ayollar migratsiyasi, oilaviy munosabatlar, farzandlardagi ruhiy o'zgarishlar, er-xotin munosabatlari.

ВЛИЯНИЕ ЖЕНСКОЙ МИГРАЦИИ НА СЕМЕЙНЫЕ ОТНОШЕНИЯ: АНАЛИЗ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ И ЭМПИРИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Садуллаева Жамилахон Ибодилла кизи

Университет журналистики и массовых коммуникаций Узбекистана, преподаватель.

Аннотация.

В статье представлен анализ исследований, посвящённых социально-психологическому влиянию женской миграции на семейную среду и супружеские отношения. Кроме того, рассматриваются психологические изменения, возникающие у детей, оставшихся дома в результате трудовой миграции матерей.

Ключевые слова: миграция, женская миграция, семейные отношения, психологические изменения у детей, супружеские отношения.

THE IMPACT OF FEMALE MIGRATION ON FAMILY RELATIONSHIPS: AN ANALYSIS OF THEORETICAL AND EMPIRICAL STUDIES

Sadullayeva Jamilaxon Ibodilla qizi

University of Journalism and Mass Communications of Uzbekistan, Lecturer.

Abstract.

This article presents an analysis of studies examining the socio-psychological impact of female migration on the family environment and marital relationships. It also explores the psychological changes experienced by children left behind as a result of their mothers' labor migration.

Keywords: migration, female migration, family relationships, psychological changes in children, marital relationships.

Kirish. Migratsiya ko'p asrlardan buyon shakllanib kelayotgan jarayon bo'lib, bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlarning keng qamrovli rivojlanishi natijasida "chegaralarning yo'qolib borishi" kuzatilmoqda. XXI asrning boshlariga kelib migratsiyaning rivojlanishi har qachongidan tez o'sish ko'rsatkichlariga ega ekanligini kuzatish mumkin. Jahonda migratsiyaning yo'nalishlari, shakllari o'zgarib, keng qamrovli xususiyat kasb etmoqda. Jumladan, ayollar migratsiyasi erkaklar migratsiyasi bilan teng raqamlarni tashkil etayotganini statistik ma'lumotlardan ko'rish mumkin. Ayollar migratsiyasi sabablari ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, geografik jihatlar bilan bir qatorda, bugungi kunda psixologik, pedagogik va boshqa jihatlarni ham qamrab olmoqda [1].

Maqsad va uni asoslash. Migratsiya jarayonining yo'nalishlari qanday bo'lishidan qat'i nazar, u jamiyat, oila, inson hayotida tub burilishlar, chuqur o'zgarishlar yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Jumladan, mehnat migratsiyasi natijasida oilalar o'zini mehnat bandligi bilan ta'minlaydi, iqtisodiy sharoitini yaxshilab oladi. Bu mamlakatlar orasida chet el valyutalarining ayirboshlanishi, mamlakat ichidagi iqtisodiy munosabatlarning takomillashib borishi, mamlakatlarning ichki va tashqi dunyo bilan aloqasi kengayib, iqtisodiy barqarorlik ortishiga sabab bo'ladi. Shu bilan bir qatorda, ko'plab ijtimoiy-psixologik muammolarga zamin yaratadi. Jumladan:

— oilaviy munosabatlar tizimida: avlodlararo jonli muloqotning uzilishi, er-xotin munosabatida psixoemotsional buzilishlar, ishonchsizlik, ajralishlar, xiyonat, depressiya;

— ota-ona va farzand munosabatlaridagi muammolar. Bunda uzoq vaqt ota-ona mehrini, g'amxo'rlikini his qilmaslik bolada hissiy-irodaviy sohada, shaxslararo munosabatlarda muammolar yuzaga kelishiga sabab bo'ladi;

— ota-onalarining har ikkisi yoki birining uzoqdaligi bolada aybdorlik hissining shakllanishiga sabab bo'ladi. Xavotir, o'qish jarayoniga sovuqqon munosabatda bo'lishning shakllanishiga olib keladi;

— oilada onaning migratsiyaga ketishi, ayniqsa, qizlar hayotida muhim rolga ega bo'lganligi bois, ularning tarbiyasida, ma'naviy, axloqiy va ruhiy holatida salbiy o'zgarishlar shakllanishiga olib keluvchi omil vazifasini bajaradi.

2018-yil dekabr oyida YUNISEF Yevropa Ittifoqi tomonidan moliyalashtiriladigan "Janubi-Sharqiy, Janubiy va Markaziy Osiyoda migratsiyadan jabrlangan bolalarni himoya qilish" mintaqalararo yirik loyihasi bilan hamkorlikda

“Migratsiyaning O‘zbekiston bolalariga ta’siri” mavzusida tadqiqot o‘tkazishni boshladi. Mamlakatning ham shahar, ham qishloq joylarida — Buxoro, Farg‘ona, Xorazm va Surxondaryoda — ko‘p o‘lchovli kontekstdagi o‘zgarishlarni ko‘rib chiqib, mehnat migratsiyasi ortda qolgan bolalarning umumiy rivojlanishiga qanday ta’sir qilishini o‘rgangan. Tadqiqot ayollar va erkaklar migratsiyasining oilaga ta’sirini tushunish va ota-onalardan biri yoki ikkalasining uzoq vaqt yo‘qligi ta’lim darajasining pasayishiga, rivojlanishning pasayishiga va ortda qolgan bolalarning ruhiy-ijtimoiy farovonligining pasayishiga olib kelishi mumkinligini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, migratsiya natijasida ortda qolgan oila ma’lum muddat moddiy barqarorlikka erishishi mumkin. Oziq-ovqat, tibbiy salomatlik uchun vositalar, to‘y-marosim o‘tkazish kabi. Ammo migratsiyaning eng katta salbiy ta’siri oiladagi farzandlar tomonidan his qilinadi. Birinchi navbatda, bolalar ishonib qoldirilgan vasiylar bilan kelishmovchiliklar kuzatilishi natijasida bolalarda vasiylar almashinuvi yoki bolalarga nisbatan zo‘ravonlik holatlari kuzatilishi mumkin.

Bolalarning psixologik holatiga ta’siri. Uy sharoiti qanday bo‘lishidan qat’i nazar, ko‘pchilik bolalar ota-onalari yo‘qligida ularni sog‘inadilar. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ota-onalar migratsiyasi bolalarning hissiy farovonligiga ham katta ta’sir o‘tkazishi aniqlangan. Tadqiqotda ota-onaning migratsiyasi va bolalarning hissiy farovonligi o‘rtasidagi bog‘liqlik ma’lum bo‘ldi. Bolalar ota-onasiz yashaganda, ularning ko‘pchiligidan kayfiyati yomonlashgani, jahldorlik, tushkunlikka berilish holatlari kuzatilgan. Shuningdek, ota-onaning yo‘qligi davomiyligining oshishi bilan va daromadi past oilalarda hissiy farovonlik pasayishi aniqlangan. Bolalar ota-onasini sog‘inganda, ularda stress darajasi yuqori bo‘lishi, kayfiyati pasayishi va xatti-harakatlarda tajovuzkorlik oshishi aniqlangan, bu esa, o‘z navbatida, bolalarning psixologik farovonligiga salbiy ta’sir qilishi isbotlangan.

Tadqiqot quyidagi tavsiyalarni ishlab chiqqan:

— O‘zbekiston hukumati ayollar migratsiyasining ayollar va bolalar uchun ko‘lami va oqibatlarini tushunish uchun ko‘proq milliy, keng ko‘lamli tadqiqotlarni moliyalashtirishni rag‘batlantirishi. Masalan, qarindoshlar, muassasa, vasiylar tarbiyasida qoldirilgan bolalar va migratsiyadan jabrlangan, zo‘ravonlik qurboni bo‘lgan bolalar va ayollarga alohida e’tibor qaratish lozim;

— viloyatlar bo‘ylab 0 yoshdan 6 yoshgacha bo‘lgan bolalarni maktabgacha ta’lim muassasalari bilan qamrab olishni yaxshilash, onalar bandligini oshirish orqali oilaviy turmush tarzini barqarorlashtirish kabi muammolar uchun yechimlar keltirilgan [2].

Latipova M. S. ham o‘z tadqiqot ishida “Mehnat migrantlari oilalarida voyaga yetayotgan farzandlarning psixologik rivojlanish xususiyatlari”ni o‘rgandi. Tadqiqotda jami 722 nafar o‘smir yoshdagi sinaluvchilar qatnashgan bo‘lib, izlanishlar xulosalariga ko‘ra, migrant oilalardagi o‘smirlar boshqa migrant bo‘lmagan oilalardagi o‘smirlarga nisbatan yuqori darajadagi impulsivlik bilan ajralib turishi aniqlangan. Shu bilan bir qatorda, migrant o‘smirlar ko‘pincha o‘z harakatlari haqida chuqur o‘ylay olmaydilar va ma’lum bir vaziyatga tezroq va to‘g‘ridan-to‘g‘ri munosabatda bo‘lishar ekan.

— ota-onalaridan uzoqda ekanligi, ular bilan doimiy muloqotning mavjud emasligi migrant oila farzandlarida guruhlarda muvaffaqiyatli muloqot qilishga doim ham moyil bo‘lmaslik, jamoada ishlashni doim ham yaxshi ko‘rmaslik, mustaqil ishlashni afzal ko‘rish, muloqotda bo‘lmaslik, tanishish va ijtimoiy aloqalarni saqlab qolishda cheklanishlarga intilish istagi mavjudligi aniqlandi;

— ota-onasining chet davlatda ishlashiga sabab sifatida farzand o‘zini aybdor hisoblashi natijasida bolaning psixikasida o‘zidan nafratlanish, doimiy ichki aybdorlik hislarining hosil bo‘lishi aniqlangan;

— oilaviy hayotda xavotir hissining baland ko‘rsatkichi qayd etilib, migrant oila farzandlarida oilaning ertangi kunidan, ota-onasining ahvolidan, sog‘lig‘idan hamda moddiy ta’minlanganlikning dinamik sur’atda kechishi yoki kechmasligidan xavotirlanish vaziyatli hamda shaxsiy xavotir o‘chog‘ining alanga olishiga olib kelishi tadqiqot xulosalarida keltirib o‘tilgan [3; 30–32-b.].

M. Bo‘riyeva 2023-yilda migratsiyaning er-xotin emotsional munosabatlariga ta’sirini o‘rgandi. Tadqiqot Surxondaryo, Samarqand va Farg‘ona viloyatlaridagi migrant er va xotinlarda o‘tkazilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, migrant oilalarda nikohdan qoniqish darajasi migrant bo‘lmagan oilalarga nisbatan past ekanligi aniqlangan. Shuningdek, oilada urning mehnat migranti bo‘lishi ayolning vazifalari ikki hissa oshishiga sabab bo‘lar ekan. Bu, o‘z navbatida, psixologik zo‘riqishga olib kelishi bilan bir qatorda, o‘zaro hurmat, bir-birini tushunish omillarining pasayishiga ham sabab bo‘lishi aniqlangan. Migratsiya muddati ortgani sayin qo‘rquv, vahima, o‘ziga ishonchsizlik ortib borishi va bu holat oilaviy nizolarga sabab bo‘lishi tadqiqotda o‘z isbotini topgan. Turmush muddatining ortishi an’anaviy oilalarda sevgi, ishonch, o‘zaro hurmat tuyg‘ularini kuchaytirsa, migrant oilalarda, aksincha, jismoniy va ruhiy sog‘liqqa hamda oilaviy munosabatlarning yo‘qolishiga sabab bo‘lishi aniqlandi. [4; 100–115-b.] Demak, olib borilgan tadqiqotdan ham ma’lumki, moddiy ehtiyojni qondirish maqsadida migratsiya qilish ba’zan eng oliy ne’mat bo‘lgan...

Bugungi kunda ayollarning moddiy qadriyatlarini ustun qo‘yishi har qachongidan ham kuchaymoqda, hatto jonidan aziz farzandlarini qarindoshlar qaramog‘iga qoldirib, migratsiyaga ketish oddiy holga aylanib ulgurdi. Migratsiya farzandlar kelajagi uchun qilingan harakat bo‘lishi mumkin. Ammo farzand psixikasi uchun ota-onasidan uzoqlashish haqiqiy fojiaiy travma bo‘lib qolishini unutmaslik kerak.

Migratsiya bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar, adabiyotlar “migrant oila” xususiyatlarini hamon to‘liq ochib bera olgani yo‘q. Chunki oila haqida umumiy tushunchalarimizda birga yashaydigan oila a’zolari yoki qarindoshlardan tashkil topgan “birlik”ni tushunamiz. Migratsiya jarayoni esa bu qarashlarni tubdan o‘zgartirib yuboradi. Oilani birga ushlab turuvchi bog‘liqliklarga esa pul o‘tkazmalari sifatida iqtisodiy jihatdan baho berib qolish ham bugungi kunda kuzatilmoqda. Mehnat migratsiyasi ishtirokchisi bo‘lgan ayol yoki erkakning migratsiya jarayonida boshqa oila qurish hollari tadqiqotlarda kuzatilmoqda.

Ayollar migratsiyasining oilaviy rollarga ta’sirini o‘rgangan X. Zlotnikning fikricha, migrant ayollar har qanday

sharoitda va har qanday rivojlangan davlatda muammolarga duch kelishmoqda. Ayollar o'z farzandlarini qoldirib bo'lsa-da, chet elga uzoq vaqt ishlashga ketishmoqda. Ular ortga qaytib, hammasini oldingidek davom ettirishni xohlashadi, ammo o'z oilasini ham saqlab qola olmaslik holatlari ko'plab uchrayotgani oila kelajagi, ayniqsa, axloqiy-ma'naviy hayot inqiroziga olib kelish xavfining ortishiga sabab bo'ladi. Tadqiqotlarda ayollar migratsiyasining jismoniy, iqtisodiy, huquqiy taraflari ko'p o'rganilgan. Bugungi kunda psixologik, hissiy qiyinchiliklar, oilada rollarning almashinuvini atroflacha o'rganish taqozo etilmoqda [5; 22–27-b.].

L. B. Shneyder olib borgan tadqiqot ishi natijasiga ko'ra, uzoq muddat birga yashamaydigan oilalarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarida salbiy o'zgarishlar paydo bo'lishi aniqlangan. Oila ichidagi ajrashishlar, xiyonat, farzandlarga befarqlik, farzandlar tarbiyasidagi buzilishlar aynan uzoq muddat birga yashamaydigan oilalarda yuzaga kelishini ta'kidlab o'tgan.

Jumladan, urning uzoq muddatga ishga ketishi ayol uchun juda katta muammolarni yuzaga keltiradi. Ilgari erkak tomonidan oila ichida bajariladigan ishlar bir vaqtning o'zida ayolning zimmasiga qoladi. Hissiy zo'riqishlar, stress va asabiylik yuzaga keladi. Bu esa turli ijtimoiy, psixologik, tibbiy muammolarni keltirib chiqaradi.

A. V. Dmitrieva tomonidan migratsiya nizolarining ijtimoiy-psixologik muammolari o'rganilgan. Migrant oilalarda nizolar turli xil ko'rinishlarga ega bo'lib, rivojlanish dinamikasi yangilanib bormoqda.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi. I. O. Shevchenko o'z tadqiqotlarida transmilliy oilalarni o'rganishga e'tibor qaratgan. Tadqiqot davomida "transmilliy oila", "transmilliy ota-onalik", "transmilliy otalik", "transmilliy onalik" kabi tushunchalarga aniqlik kiritilgan. Transmilliy oila deganda ota-onalari yoki bolalari turli mamlakatlarda istiqomat qilayotgan, zamonaviy aloqa vositalari orqali muvaffaqiyatli saqlanib turadigan oilalar tushuniladi. Transmilliy ota-onalik esa mehnat migranti sifatida ota-ona boshqa davlatda bo'lib, farzandlari boshqa hududda istiqomat qilib, ularni moddiy jihatdan ta'minlab turishi hisoblanadi. Transmilliy oilalarda farzandlar ota-onalardan o'rnak olish imkoniyatlaridan mahrum bo'ladi. Ularda ota-ona va bolalar birgalikda yashaydigan yadroviiy oila modeli shakllanmaydi. Bunday oilalarda eng ko'p aziyat chekadiganlar kichik yoshdagi bolalar hisoblanadi [6; 84–91-b.]. Ular ko'proq salbiy his-tuyg'ularni boshdan kechiradilar. Ota-ona qadriyati va ular bilan munosabatlardagi hissiy kechinmalar buziladi. Transmilliy oila, transmilliy ota-onalik oilalarida quyidagi xususiyatlar ustunlik qiladi: a) farzand bilan muloqot qilish vaqtining qisqa ekanligi; b) ota-onaning bolaga ta'siri kamligi; v) his-tuyg'ular va munosabatlarning sovuishi.

Yakuniy qism.

Bugungi kunda ayollar migratsiyasi bir qancha ijobiy xususiyatlarga ega. Oilaning iqtisodiy holatini yaxshilash, moliyaviy barqarorlik, yangi sohalarini o'zlashtirish kabi. Shu bilan bir qatorda, ayollar va bolalarning ijtimoiy-psixologik holatiga salbiy ta'sir etishini inkor eta olmaymiz. Bilamizki, sog'lom farzandlar kelajak poydevoridir. Olib borilgan tadqiqotlar asosida shuni aytish mumkinki, kelajak avlodning davomchisi, farzandlar tarbiyachisi hisoblangan ayollar, avvalo, ona ekanligini his qilishi, har bir qarori natijasini chuqur anglashi bugungi kun taqozo qilmoqda. Buning uchun ayollarimizdan har tomonlama bilim, jismoniy va ruhiy sog'lomlik talab qilinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bo'riyeva M. *Migrant oilalarda er-xotin emotsional munosabatlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari* : psixol. fan. nomz. diss. – Toshkent, 2024. – B. 100–115.
2. UNICEF. *The Impact of Migration on Children in Uzbekistan: Full Research Report*. – 2019. – [UNICEF](#)
3. International Organization for Migration (IOM). *World Migration Report 2022*. – [World Migration Report 2022](#)
4. Saipova M. L. *Mehnat migrantlari oilalarida voyaga yetayotgan farzandlarning psixologik rivojlanish xususiyatlari* : psixol. fan. dokt. diss. avtoref. – Toshkent, 2022. – B. 30–32.
5. Zlotnik X. Migration and the Family: The Female Perspective // *Asian and Pacific Migration Journal*. – 2015. – P. 22–27. – [PubMed](#)
6. Шевченко И. О. Транснациональное родительство: исследования и проблемы. – 2016. – С. 84–91. – [CyberLeninka](#)